

Тематска
анализа/дијагностика:
**Зелена економија и
зелени работни
места**

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Економскиот развој е комплексен, мултидимензионален процес што во себе ги интегрира и ги поврзува во органска целина економскиот раст (квантитативното зголемување на бруто-домашниот производ - БДП од година во година), социјалната компонента (порамномерна, поправедна и социјално одржлива распределба на доходот), еколошката компонента (ефикасно и рационално користење на ресурсите и минимизирање на деструкцијата на животната средина) и институционалната компонента (градење квалитетни и ефикасни институции).

Република Северна Македонија е земја со слаба развојна перформанса. Од осамостојувањето на земјата до денес македонската економија остварува ниски стапки на економски раст. Просечната стапка на економски раст во периодот 1990 - 2021 година изнесува околу 2 %, што упатува на констатацијата дека економијата функционира далеку под својот потенцијал (стапката на раст на потенцијалниот БДП на македонската економија се проценува во опсегот од 4,5 до 5 % просечно годишно). Тоа покажува зошто на земјата ѝ беа потребни повеќе од 30 години за да го дуплира БДП по жител. Денес, Северна Македонија, со БДП по жител од околу 5.300 американски долари во 2021 година, според класификацијата на Светската банка, влегува во групата земји со висок среден доход (од 4.096 до 12.695 американски долари). Причините за ниската развојна перформанса на Северна Македонија се многубројни и накратко се сумирани во оваа анализа. Сепак, фокусот на елаборација во оваа тематска област е врз придонесот за динамиката на растот на т.н. вкупна факторска продуктивност (технолојата во најширока смисла, т.е. технолошките иновации, образованието, знаењата и вештините на вработените, нивните претприемачки и менаџерски способности и сл.) и значењето на зелениот раст и зелените инвестиции за зголемување на релативниот придонес на вкупната факторска продуктивност во економскиот раст и развој на Република Северна Македонија.

Концептот на зелен раст со своите основни столбови (климатска акција, декарбонизација; енергија и мобилност; циркуларна економија; биодиверзитет; намалување на загадувањето на воздухот, водите и земјиштето и одржлив систем за производство на храна и рурални подрачја) може да даде значаен придонес за промена на моделот на раст на македонската економија во смисла на зголемување на придонесот на вкупната факторска продуктивност во динамизирањето на растот и развојот.

Во оваа анализа подетално се оценети состојбите во Северна Македонија во областа на енергетската трансформација (со фокус врз преминот од фосилни кон обновливи извори на енергија и врз зголемување на енергетската ефикасност). Анализата покажува дека во овие две области, во поново време, е постигнат евидентен напредок. Напредокот на земјата во областа на обновливи извори на енергија и зголемувањето на енергетската ефикасност може да се аргументира на следниов начин: *Прво*, употребата на јаглен за производство на електрична енергија во последниве 10 години драстично е намалена, фактички е преполовена, а производството на електрична енергија од комбинираната централа ТЕ-ТО, во изминативе пет години, е зголемено трипати и во 2019 година задоволи 19 % од вкупните потреби за електрична енергија. *Второ*, производството на електрична енергија од обновливи извори е зголемено за околу 30 % (при нормализирано производство на хидроелектраните). Ова придонесува учеството на обновливи извори во бруто-потрошувачката на електрична енергија да достигне и до 25 %. Интересот за инвестирање во обновливи извори на енергија значително се зголеми по

појавата на енергетската криза и нејзиното засилување со руската агресија врз Украина. Само во 2022 година (заклучно со октомври) во земјата се издадени лиценци за поставување на околу 80 MW фотонапонски електрани, а во процес на издавање се лиценци за уште 14 MW фотонапонски електрани, со што инсталираниот капацитет на фотонапонски електрани ќе се зголеми за околу трипати во 2022 во однос на 2021 година и би изнесувал околу 130 MW. Дополнително, се оценува дека на покривите се инсталирани најмалку 10 MW од овој тип електрани и дека 70.000 домаќинства имаат поставено соларни колектори за топла вода на покривите, со капацитет што е еквивалентен на 30 MW фотонапонски електрани. Земајќи ги предвид сите обновливи извори на енергија, нивното учество во вкупниот инсталиран капацитет пораснало од 35,7 % во 2016 година до 41 % во 2022 година. *Трето*, добри резултати, дури подобри од очекуваните, се постигнати и во сферата на енергетската ефикасност. Зацртаните цели за зголемување на енергетската ефикасност во националните акциски планови за енергетска ефикасност се остваруваат со повисока динамика од планираните – заштедите на енергија во 2018 година се поголеми од поставената цел во 2017 година дури за 70 %. Најголем придонес за зголемување на енергетската ефикасност е постигнат со зголемената употреба на топлински пумпи (инвертер-клими), како и со вградување еколошки стандарди при реновирањето и изградбата на нови згради.

Резултатите во доменот на примената на концептот на циркуларна економија во Република Северна Македонија се значително поскромни. Сепак, голем број индикатори што се вклучени во оваа анализа потврдуваат дека процесот е отворен. Засега, енергетиката и секторот за снабдување со вода, отстранување на отпадни води и управување со отпад, се два сектора со најголем потенцијал за имплементација на концептот на зелената агенда, не само поради природата на нивниот производно-технолошки процес туку и поради фактот дека двата сектора во земјата се карактеризираат со натпросечна иновативност – дури 66 % од претпријатијата (деловните субјекти) во секторот енергетика се иновативни, а во секторот за снабдување со вода, отстранување на отпадни води и управување со отпад, иновативни се над 50 % од бројот на претпријатијата (деловните субјекти).

Транзицијата кон зелен раст и воведувањето еколошки иновации има висок потенцијал за зачувување на дел од постојните работни места и за креирање нови зелени работни места, во голем број економски сектори. Според процените на ДЗС, во Република Северна Македонија, во двата клучни сектора за транзиција кон зелен раст, во 2021 година биле вработени околу 25.000 лица, од кои 9.395 лица во секторот енергетика и 15.590 во секторот за снабдување со вода, отстранување на отпадни води и управување со отпад. Бројот на вработени во овие сектори сочинува 3,2 % од вкупната вработеност во земјата. Тоа што овие два сектора ги означуваме како клучни за создавање зелени работни места не значи дека други економски сектори немаат потенцијал да генерираат зелени работни места. Напротив, такви можности постојат во земјоделството, особено кога се во прашање земјоделските површини под органско производство, во градежништвото, преку технологии за градење со почитување на високи технолошки стандарди, во транспортот (електрични возила), но и во низа други економски дејности.

Според анализите на УНДП презентирани во *Извештајот за брзата процена на придобивките од циркуларната економија во однос на намалувањето на емисијата на стакленички гасови во секторот отпад*, највисок потенцијал за воведување на концептот на циркуларна, кружна економија има секторот за управување со отпад. Во студијата на

УНДП е направена процена на еколошките и економските придобивки од воведувањето циркуларни/кружни практики во секторот за управување со отпад. Преминот кон циркуларна економија е од клучно значење за транзицијата кон зелена економија. Процените покажуваат дека примената на практики својствени за циркуларната економија кај анализираните шест текови на отпад, до 2030 година, покрај еколошки придобивки (заштеда од 951 Gg CO₂/екв годишно), истовремено ќе генерира и економски придобивки, односно ќе придонесе за отворање нови 2.740 зелени работни места, а наедно ќе продуцира и 47,17 милиони евра економски придобивки. Ова значи дека придвижувањето на македонската економија кон зелена економија, преку примената на циркуларни активности, ќе има значајни еколошки, економски и социјални придобивки.

Според одредени студии и процени направени за Северна Македонија, имплементирањето на мерките за унапредување на енергетската ефикасност и воведувањето нови технологии во сферата на обновливи извори на енергија, со цел борба против климатските промени, на долг рок, ќе овозможи отворање на 6.000 нови зелени работни места до 2030 година. Притоа, најмногу нови работни места ќе генерираат: примената на ЛЕД-осветлување, порастот на употребата на обновливи извори за производство на електрична енергија, особено соларни фотоволтаици, ветер, биомаса, хидро и сл., порастот на употребата на обновливи извори за затоплување, како што се соларните топлински пумпи, биомасата и сл.. Притоа, не е исклучено креирањето на нови зелени работни места во иднина да се одвива со повисока динамика бидејќи по појавата на глобалната енергетска криза, иако цената на енергијата ќе се стабилизира, таа никогаш нема да се врати на преткризното ниво. Овој факт ги мотивира економските субјекти (домаќинствата и претпријатијата) да инвестираат во нови технологии за производство на енергија од обновливи извори, а со тоа ќе доаѓа до отворање на нови зелени работни места. Сепак, во оваа анализа истакнуваме дека процената на креирањето зелени работни места не е лесна работа бидејќи, од една страна, зелените инвестиции ќе генерираат нови работни места, т.е. директно ќе ја зголемат вработеноста (на пример, кога е во прашање енергетиката) во новите енергетски објекти, а, од друга страна, ќе имаат и индиректни, индуцирани, т.е. мултипликативни ефекти врз вработеноста што тешко може да се проценат.